

Klaipėdos
universitetas

Baltijos regiono istorijos ir
archeologijos institutas

LITUOVOS ISTORIJOS
INSTITUTAS

VYTAUTO DIDŽIOJO
UNIVERSITETAS
MCMXXII

XIV nacionalinis istorijos ir archeologijos krypties doktorantų seminaras

2024 m. rugpjūčio 22–23 d., Klaipėdos universitetas

[Herkaus Manto 84, Klaipėda]

Rugpjūčio 22 d., ketvirtadienis	
12:00–12:15	Seminaro atidarymas
12:15–13:15	Plenarinis pranešimas: Kęstas Kirtiklis (Vilniaus universitetas), Kas yra gera disertacija ir kas gali ją parašyti?
13:20–14:00	Viktorija Micelicaitė (Lietuvos istorijos institutas), Bendruomenių mityba Lietuvoje I tūkstantmetyje pr. Kr. ir I tūkstantmečio po Kr. pirmojoje pusėje
14:00–14:40	Rūta Karaliūtė (Lietuvos istorijos institutas), Ūkininkavimo ypatumai viduramžių Vilniuje remiantis stabilųjų izotopų verčių pokyčiais
14:40–15:20	Viktorija Jonauskienė (Klaipėdos universitetas), Gyvulininkystė Lietuvos dvaruose XVI–XVIII a.
	Kava
15:35–16:15	Simona Glazauskaitė (Lietuvos istorijos institutas), Kuršo kunigaikščių fondas: jo struktūra ir tyrimų perspektyvos
16:15–16:55	Akvilė Sadauskienė (Lietuvos istorijos institutas), Etnografinis pasakų tyrimas: <i>gerai informuotų pateikėjų</i> apklausa
	Kava
17:10–17:50	Indrė Bočkutė (Vytauto Didžiojo universitetas), Lietuviški elementoriai spaudos draudimo laikotarpiu
17:50–18:30	Laurynas Kudijanovas (Lietuvos istorijos institutas), Indijos vaizdinys lietuvių tarpukario grožinėje literatūroje

18:30–19:10	Dovydas Skarolskis (Vilniaus universitetas), Ur-ordoliberalizmas: vokiečiųkalbio neoliberalizmo užuomazgas skaičiuojant
Rugpjūčio 23 d., penktadienis	
08:30–09:10	Dominyka Tarvydaitė (Vilniaus universitetas), Informacinio lauko kontrolės sritys tarpukario Lietuvoje: formavimasis, priežastys, kaita
09:10–09:50	Nerijus Černius (Klaipėdos universitetas), Karių dezertyravimo problema Lietuvos kariuomenėje 1921–1940 m.
Kava	
10:05–10:45	Edvardas Vasiliauskas (Klaipėdos universitetas), Karinių junginių valdymas: Lietuvos kariuomenės patirtys 1923–1940 m.
10:45–11:25	Paulius Birgelis (Lietuvos istorijos institutas), Pilietybės sistemos specifika tarpukario Lenkijos administruotame Vilniaus krašte: Vyriausybės komisaro Vilniaus miestui fondas
Kava	
11:40–12:20	Julijana Andriejauskienė (Lietuvos istorijos institutas), Kauno žydų lingvistinės preferencijos ir jų kaita 1918–1940 m.
12:20–13:00	Saulė Valiūnaitė (Vilniaus universitetas), Jidišistės saugančios žydiškumą. Moterų indėlis į sekuliariosios žydiškos tapatybės formavimo procesus tarpukario Vilniuje
Pietūs	
13:30–14:10	Rūta Matimaitytė (Lietuvos istorijos institutas), Vaikų migracija į sovietų Lietuvą (1944–1951): žvilgsnis per užkrečiamų ligų perspektyvą
14:10–14:50	Ignė Rasickaitė (Vilniaus universitetas), Psichologijos būklė sovietų Lietuvoje 1944–1969 m.
Kava	
15:05–15:45	Ieva Šimanauskaitė (Lietuvos istorijos institutas), 1964–1990 m. tarnybos sovietinėje armijoje vaizdiniai lietuvių atmintyje
15:45–16:25	Jokūbas Pukėnas (Lietuvos istorijos institutas), Baltijos šalys Jungtinės Karalystės spaudoje (1988–1991 m.)

Informacija seminaro klausimais: Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, Herkaus Manto 84, Klaipėda, tel. 8 46 398 806, el. p. briai@ku.lt

Pranešimų anotacijos (abėcėlės tvarka)

Julijana Andriejauskienė (Lietuvos istorijos institutas, III metai)

Kauno žydų lingvistinės preferencijos ir jų kaita 1918–1940 m.

Rengiamos disertacijos tema – „Kauno žydai Lietuvos Respublikoje (1918–1940 m.): tarp akultūracijos, integracijos ir segregacijos“. Nacionalinio istorijos ir archeologijos mokslo krypties doktorantų seminaro metu bus pristatomi tyrimo rezultatai, susiję su Kauno žydų lingvistinėmis preferencijomis ir jų kaita.

Bene svarbiausias kultūrinių pokyčių atspindys yra lingvistinės preferencijos. Šiuo pranešimu siekiama aptarti Kauno žydų kalbinių pasirinkimų (tarpusavio ir tarptautinės, tarptetninės komunikacijos, gimtosios kalbos sampratos) dinamiką. Pristatyti skirtingų žydų politinių judėjimų požiūrį į kalbos pasirinkimą, mokyklų skirtingomis dėstomosiomis kalbomis (hebrajų, jidiš, lietuvių, lenkų, vokiečių ar rusų kalba) lankymo dinamiką Kauno žydų jaunimo tarpe.

Pranešimu siekiama atsakyti į klausimus:

- Kaip keičiasi žydų mokyklų ir besimokančiųjų viena ar kita kalba dinamika;
- Kokie veiksniai nulemia mokyklų su viena ar kita dėstomąja kalba pasirinkimus (aukštesnis mokyklų lygis; atstumas; ideologiniai sumetimai; kalbos mokėjimas iki mokyklos lankymo ar kitos priežastys)?;
- Kokia yra koreliacija tarp kalbų vartojimo skirtingose viešo ir privataus gyvenimo sferose (namuose; gatvėje, mokykloje)?;
- Aptarti žydų diskusijas gimtosios kalbos sampratos klausimu.

Paulius Birgelis (Lietuvos istorijos institutas, II metai)

Pilietybės sistemos specifika tarpukario Lenkijos administruotame Vilniaus krašte: Vyriausybės komisaro Vilniaus miestui fondas

Dėl beveik visą tarpukario laikmetį nepalaikytų oficialių Lietuvos ir Lenkijos tarpusavio ryšių, Vilniaus regionas išliko ginčytina teritorija ne tik valstybinės priklausomybės atžvilgiu. Kraštui neturint aiškiai apibrėžtų pilietinės bendruomenės ribų, kaimyninės šalys neretai pretenduodavo laikyti tuos pačius gyventojus tik savo piliečiais, kas paradoksaliai galėjo įgalinti neteisėtų dvigubos pilietybės atvejų pasireiškimą. Tarpusavio sienos neapibrėžtumas taip pat sudarė palankias sąlygas permesti valstybinių institucijų požiūriu nepageidautinas, politiškai įtartinas arba socialiai pažeidžiamas svetimšalių grupes. Tiek Lietuvai, tiek Lenkijai reiškiant norą paveikti Vilniaus krašto demografinius procesus, išskyla poreikis detaliau tirti pilietybės teikimo ypatumus, ne tik Lietuvos istoriografijoje kiek plačiau aptartu 1939–1940 metų laikotarpiu, bet ir išsamiau pažvelgti į pilietybės pripažinimo mechanizmą Vilniaus regione valdant Lenkijos administraciniams organams.

Lyginamąją perspektyvą valstybinės narystės teikimo regioniniams aspektams gali suteikti Lietuvos centrinio valstybės archyvo Vyriausybės komisaro Vilniaus miestui fondas. Varšuvai pavaldžios institucijos, atsakingos už gyventojų judėjimo reguliavimą, pilietybės ir pasų išdavimo klausimus, fonde saugomi įvairaus pobūdžio susirašinėjimai su Vilniaus vaivadija ir apskričių seniūnijomis pilietybės suteikimo, atsisakymo ar atėmimo reikalais, randama informacija apie vietinių gyventojų skundus dėl pilietybės pripažinimo procedūrų klaidingumo. Lietuvos ir Lenkijos interesų sankirtą, tikėtina, galima būtų išvystyti administracinėje korespondencijoje dėl nepageidaujamųjų svetimšalių deportacijos į Lietuvos teritoriją. Tokio pobūdžio archyviniai šaltiniai teikia apčiuopiamos naudos keliant disertacijos tyrimo klausimus, norint pažvelgti, kaip reiškėsi etnis diferencijavimas Vilniaus krašte repatriantų iš Sovietų Rusijos atžvilgiu, ar jis skyrėsi nuo analogiškos Lietuvos valdžios kontroliuotos reemigracinės politikos. Tikimasi, kad archyvinių šaltinių masyvas pravers ieškant atsakymo dėl pilietybės teikimo specifikos Vilniaus krašte, svarstant, ar ji buvo būdinga Lenkijos rytinių žemių kolonizacinei politikai, o galbūt turėjo regioninio išskirtinumo požymių.

Indrė Bočkutė (Vytauto Didžiojo universitetas, I metai)

Lietuviški elementoriai spaudos draudimo laikotarpiu

Numalšinus 1863–1864 m. sukilimą Rusijos imperijos administracija ėmėsi kardinalių politikos pokyčių Šiaurės vakarų krašte. Po sukilimo numalšinimo, 1864 m. įvedamas draudimas lietuviškai spaudai lotyniškais rašmenimis. 1863 m. išleidžiamos „Laikinosios taisyklės Vilniaus, Kauno, Gardino, Minsko, Mogiliovo ir Vitebsko gubernijų liaudies mokykloms“, kuriose suformuotos pagrindinės švietimo politikos kryptys. Šiose taisyklėse uždrausta bet kokia privati iniciatyva švietimo srityje, tuo siekta centralizuoti mokyklų tinklą ir jo priežiūrą patikėti Rusijos administraciniams organams. Mokykla ir leidiniai kirilica turėjo tapti įrankiais siekiant glaudesnio krašto inkorporavimo į Rusijos imperijos sudėtį. Oficialiai veikusioms mokykloms pradėti rengti nauji elementoriai, kurie spausdinti kirilica. Šių elementorių leidyba ir rengimu rūpinosi Rusijos imperijos administracija. Slaptosiose mokyklose iš pradžių naudoti anksčiau išleisti elementoriai ir kita literatūra, spausdinta lotyniškais rašmenimis, vėliau pasirodė specialiai slaptosioms mokykloms parengti elementoriai, kurių leidyba rūpinosi lietuvių inteligentija palaikiusi tautinio atgimimo idėjas.

Tiriant XIX a. antrosios pusės švietimo istoriją, itin svarbu nagrinėti ne vien švietimo tinklo raidą, bet ir mokymo turinį. Pradinio švietimo grandyje, bene svarbiausia mokymo priemonė buvo elementoriai, o slaptosiose mokyklose ir religinė literatūra. Nagrinėjant elementorių raidą XIX a. antrojoje pusėje, vertėtų apsibrėžti ir pačių elementoriaus sampratą. Dažnai elementorius apibūdinamas, tik kaip leidinys skirtas įgyti skaitymo ir rašymo pagrindus, tačiau XIX a. antrojoje pusėje leistų elementorių funkcijos buvo daug platesnės, elementoriai turėjo ne tik padėti mokytis skaityti ir rašyti, bet ir plėsti vaiko kalbą ir akiratį, formuoti jo pasaulėvaizdį. Šiame darbe bus siekiama apžvelgti XIX a. antrojoje pusėje išleistus, lietuvių kalba parašytus, elementorius ir kitą mokomąją literatūrą naudotą slaptosiose mokyklose, mokymui namuose ir legaliai veikusiose mokyklose. Apžvelgus šiuos leidinius bus siekiama išskirti pagrindinius legaliai veikusiose mokyklose, slaptosiose mokyklose ir namų mokyme naudotų elementorių bruožus, palyginti legaliai veikusiose ir slaptosiose mokyklose naudotą mokomąją literatūrą. Taip pat šiame darbe bus siekiama atsakyti į klausimą, kokią įtaką slaptųjų mokyklų populiarumui ir legaliai veikusių mokyklų boikotui turėjo jose naudota mokomoji literatūra.

Nerijus Černius (Klaipėdos universitetas, II metai)

Karių dezertyravimo problema Lietuvos kariuomenėje 1921–1940 m.

Tarpukariu Lietuvos kariuomenė permanentiškai susidūrė su vyrų apsisprendimų vengti karinės tarnybos. Nepriklausomybės karo metu šį apsisprendimą galima būtų sieti su mūšių bei mirties baime. Tačiau pasibaigus aktyviems karo veiksams vengimo tarnauti kariuomenėje problema išliko aktuali Lietuvos visuomenėje.

Šiame pranešime bus susitelkiama į dezertyravimo iš Lietuvos kariuomenės problemos taikos metu pristatymą. Išskiriant kelis aspektus. Pirmia tai dezertyravimo mąstai ir permanentiškumas. Antra kariuomenės reakcija, numatytos sankcijos ir jų įgyvendinimas. Trečia tai Lietuvos kariuomenės komunikacija apie dezertyravimo problemą pasitelkiant karinę periodinę spaudą. Tam pasirinkta „Karys“, „Kardas“, „Trimitas“ ir „Mūsų žinynas“ turinio analizė.

Simona Glazauskaitė (Lietuvos istorijos institutas, II metai)

Kuršo kunigaikščių fondas: jo struktūra ir tyrimų perspektyvos

Latvijos valstybinis istorijos archyvas Rygoje (latv. *Latvijas Valsts vēstures arhīvs*, toliau – LVVA) yra didžiausias archyvas Baltijos šalyse, kuriame saugoma daugiau nei 7,5 tūkst. fondų ir virš 6,5 mln. dokumentų, apimančių laikotarpį nuo 1220 m. iki 1945 metų. Tiriant jungtinės valstybės Lenkijos karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (Respublikos) ryšius su Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštyste, neapseinama be LVVA Kuršo kunigaikščių (latv. *Kurzemes hercogu archīvs*) fondo 554. Fondą naudoja latvių, lenkų, vokiečių taip pat rusų, lietuvių ir kt. mokslininkai užsienio politikos, diplomatikos, karo, ekonomikos, kultūros ir pan. tyrimuose. Didžiulį dokumentų masyvą sudaro 3 aprašai, iš kurių pirmasis papildomai išskirtas ir padalintas į dvi atskiras dalis. Fonde

saugomi įvairūs XIV–XIX a. dokumentai (originalai ir (ar) jų nuorašai) lotynų, vokiečių, lenkų, rusėnų ir kitomis kalbomis.

Šiame pranešime siekiama aptarti fonde 554 sukaupus istorijos šaltinius, kurie atskleidžia XVI a. pab. – XVIII a. pr. Respublikos ir Kuršo kunigaikštystės politinius, socialinius, kultūrinius ryšius, išryškinant Kuršo kunigaikštystės savarankiškumo ir integracijos Respublikoje mastus. Kokie šaltinių masyvai? Kurie iš jų svarbiausi? Ar dažnai jie naudojami istoriografijoje (jei naudojami)? Kokie fondo trūkumai? Kokios galimos tolimesnės tyrimų perspektyvos ir gairės analizuojant Kuršo kunigaikštėjų fondą? Kartu bus atkreiptas dėmesys į kitus panašios tematikos LVVA fondus ir aptartos Kuršo kunigaikštystės tyrimų galimybės Lietuvoje.

Viktorija Jonauskienė (Klaipėdos universitetas, II metai)

Gyvulininkystė Lietuvos dvaruose XVI–XVIII a.

Vakarų istoriografijoje dvarų ekonominė (ir materialinė) istorija yra plačiai ir visapusiškai tyrinėta, tačiau susidomėjimas ja ir toliau neblėsta, ieškoma naujų tyrimo priedų. Vėlyvųjų viduramžių ir naujųjų laikų Lietuvos dvarų socialinė, kultūros istorija susilaukė nemažai istorikų dėmesio, tačiau ekonominė istorija kol kas tirta fragmentiškai. Archeologai ekspedicijų metu surinko nemažą duomenų bazę apie dvarų materialinę kultūrą, parengta ir apibendrinamųjų studijų.

Archeologiniuose paminkluose aptinkami gyvūnų kaulai yra svarbus informacijos šaltinis siekiant suprasti žmogaus santykį su jį supusia aplinka ir gyvūnais. Remiantis vien makroskopine kaulų analize galima nustatyti, kokie gyvuliai ir kokių tikslu auginti, išsiaiškinti jų ūgį, amžių, lytį, kaip ir kada skersti (kas rodytų ir darbo įrankių ne/pažangumą). Pranešimo tikslas – išsiaiškinti, kiek XVI–XVIII a. Lietuvos dvarų zooarcheologinių kolekcijų (ne)išliko Lietuvos osteologinėse laboratorijose, muziejuose bei pateikti zooarcheologinės kolekcijos statistinės analizės rezultatus ir galimas perspektyvas tarpdisciplininio požiūriu.

Tyrimui pasirinkta tarpdisciplininė prieiga, tačiau šiuo kartu pasirinkta trumpai aptarti tik dalies darbo problematiką, susijusią su zooarcheologinės medžiagos rinkimu ir tyrimu. Pastarosios kiekį lemia ir archeologinių kultūrinių sluoksnių išlikimas, pačių tyrėjų požiūris į gyvūnų liekanas. Kaulinė medžiaga iš permaišytų sluoksnių mokslinės vertės nesuteikia. Visgi šiuo metu vis daugiau mokslininkų ima suprasti kaulinės medžiagos svarbą, todėl jos nuolat gausėja.

Dvarų ir dvarviečių archeologiniai tyrimai Lietuvoje prasidėjo 1988–1989 m. Nuo tada iki 2022 m. (remiantis periodiniu leidiniu „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“) jų Lietuvos teritorijoje archeologiškai tirta 121. Tyrimui aktuali zooarcheologinė medžiaga archeologų surinkta ir išsaugota tik iš dalies (21) šių dvarų (pvz., Mažųjų Lapių, Kurtuvėnų, Kuršėnų, Utenėlės, Anykščių, Kretingos, Senosios Žagarės, Dubingių, Telšių, Šiaulių, Pakruojo, Mantagailišio, Veisiejų, Rokiškio, Alytaus, Maišiagalos, Kloninių Mijaugonių, Jonušo Radvilos rūmų Vilniuje, Joniškės, Obelių ir Prienu).

Senesnė informacija, gauta iš skelbiamų straipsnių, neretai klaidina – bent 5 minėtų dvarų medžiaga nėra išlikusi arba apie jos buvimo vietą informacijos nerasta. 1998 m. LVA anatomijos ir fiziologijos katedroje buvo įkurta Osteologijos laboratorija, į kurią nuo 1999 m. KM įsakymu turėjo būti pristatoma visa archeologinių tyrimų metu surinkta paleozoologinė medžiaga. Siekiant atkurti Lietuvoje anksčiau gyvenusių žmonių, augalų ir gyvūnų populiacijų ir atskirų individų biologinę istoriją, prie KU BRIA 2010 m. buvo įkurta Bioarcheologijos laboratorija, 2015 m. pervadinta Osteologinės medžiagos tyrimų laboratorija. 2016 m. Vilniuje buvo įkurta zooarcheologinių tyrimų laboratorija, čia sugabenti kone visi LVA ir KU saugoti gyvūnų kaulai. Būtent šioje laboratorijoje dirbantys specialistai jau yra ištyrę daug būsimam darbui reikalingos medžiagos. Iki šiandien kaulinių kolekcijų galima aptikti Biržų krašto muziejuje „Sėla“, Šiaulių „Aušros“, Kretingos bei Rokiškio muziejuose.

Rūta Karaliūtė (Lietuvos istorijos institutas, II metai)

Ūkininkavimo ypatumai viduramžių Vilniuje remiantis stabilijų izotopų verčių pokyčiais

Paprastai miestai yra asocijuojami su prekyba bei amatininkyste, tačiau, vadinamosios „kaimiškos“ veiklos, kaip, žemdirbystė, daržininkystė ar sodininkystė kai kuriuose Europos miestuose ir toliau buvo praktikuojamos iki pat

XVIII a. Vilnius nebuvo išimtis. Sėkminga miestų plėtra ir augimas priklausė nuo kokybiško miestiečių gyvenimo būdo palaikymo. Viena šių sąlygų – pakankamas kalorijų kiekio užtikrinimas.

Svarbu pabrėžti, jog nuolatinis miestų gyventojų skaičiaus augimas neišvengiamai kėlė grėsmę žemės nualinimui, kuris savo ruožtu įtakojo prastą derlių. Klimato svyravimai taip pat turėjo reikšmingą poveikį būsimam derliaus gausai ir įvairovei. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje Vilniaus miestas kaip sostinė išliko klimatiniu požiūriu nepalankiu perėjimo iš Viduramžių šiltojo į Mažojo ledynmečio laikotarpiu. Siekiant užkirsti kelią nepalankioms gamtinėms aplinkybėms ir/ar dirvožemio degradacijai sukeliams problemoms vilniečiai privalėjo prisitaikyti. Archeobotaniniai tyrimai leidžia identifikuoti senovinius žemės ūkio praktikos pokyčius, tokiu būdu atskleidžiant praeityje taikytas ūkininkavimo strategijas. Viena jų – tręšimas mėšlu bei drėkinimo sistemos priežiūra – yra patvirtinama taikant cheminę javų grūdų analizę.

Šiame pranešime nagrinėjami gauti stabilijų anglies ir azoto izotopų verčių rezultatai iš septyniuose Vilniaus objektuose (XIV–XVIII a.) aptiktų suanglėjusių miežių liekanų. Kaip palyginamoji medžiaga į tyrimą papildomai įtraukti dar trys objektai apimantys platesnę chronologinę bei geografinę erdvę. Tyrimas atskleidė, jog pasirinkimas įdėti daugiau pastangų ryžtant pasėlius papildomai tręšti nuolatos augo, tačiau užfiksuoti svyravimai turi būti aiškinami atsižvelgiant į konkretų objektą. Tai pirminiai tyrimo rezultatai, kurie ateityje bus lyginami su rugių stabilijų izotopų vertėmis tikintis užfiksuoti šių javų auginimo panašumus ar skirtumus.

Laurynas Kudijanovas (Lietuvos istorijos institutas, II metai)

Indijos vaizdinys lietuvių tarpukario grožinėje literatūroje

Tarpukario Lietuvoje atsivėrus galimybėms pažinti tolimus kraštus, Indija tapo viena iš erdvių, kuri žavėjo savo paslaptinumumu, kitoniškumu ir galimybėmis atrasti dalykus, kurių savoje valstybėje nėra. Tuo pasinaudojo ir įvairūs rašytojai, publicistai, kaip Justinas Piliponis, Matas Šalčius ar Petras Ruseckas, kurie Indiją pasirinko savo pasakojimų objektu. Taip Lietuvoje buvo sukurti pasakojimai apie tautiečius, kurie medžioja tigrus, indų joga atliekamus magijos triukus ir istorijos apie indiškus prieskonių kelionę į Europą. Šiame pranešime aptariama ne tik istoriografijoje mažai analizuota įvairių žanrų grožinė literatūra apie Indiją, bet ir išryškinamos priežastys, kodėl lietuvių literatai susidomėjo šiuo kraštu ir pradėjo apie jį rašyti, kokie to meto Britų kolonijos vaizdiniai knygose buvo populiariausi. Išanalizavus daugiau kaip 15 tarpukario parašytų grožinių kūrinių, tarp kurių būta kelionių aprašymų, detektyvų, nuotykių romanų, pasakų, išryškėjo keletas pagrindinių Indiją reprezentuojančių vaizdinių: kupinas istorinio ir kultūrinio paveldo kraštas, vakariečiui grėsminga ir pilna pavojų erdvė, tarp racionalios realybės ir magiškos mitologijos įsiterpusi teritorija.

Rūta Matimaitytė (Lietuvos istorijos institutas, III metai)

Vaikų migracija į sovietų Lietuvą (1944–1951): žvilgsnis per užkrečiamų ligų perspektyvą

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje ir pokariu į sovietų Lietuvą prekiniais traukiniais, pėsčiomis ir vežimais iš Rytų Prūsijos, Sovietų Rusijos, Baltarusijos ir Ukrainos atvyko vaikai, ieškodami maisto ir išlikimo. Masinis migrantų kiekis neliko nepastebėtas sovietinių institucijų, kurios iki pat 1951 metų ieškojo būdų, stabdyti vykstančią migraciją tiek iš Vakarų, tiek ir iš Rytų. Masinė migrantų ir beglobių vaikų problema sovietinei sistemai kėlė iššūkių susijusių su sveikatos apsauga. Gausėjant imigruojančių vaikų kiekiui, migracijos klausimas tapo tampriai susijęs su užkrečiamų ligų, šiuo atveju – šiltinės klausimu sovietų Lietuvoje.

Naudojant dokumentus iš LTSR Sveikatos apsaugos ministerijos, specialios komisijos, skirtos užkrečiamų ligų valdymui ir remiantis epidemiologų dokumentais, pranešime atskleidžiama, kaip Sovietų biurokratinis aparatas bandė kontroliuoti migraciją. Taikant interviu metodą ir apklausiant daugiau nei 60 buvusių vilkų vaikų ir rusakalbių asmenų, kurie atvyko į sovietų Lietuvą dėl bado, analizuojama jų pačių santykis su užkrečiamomis ligomis. Pranešime pristatoma dvi naujos išvados, kad šiltinė buvo politinis įrankis, kuriuo buvo pasitelkta, siekiant kurti naratyvą apie beglobius migrantus vaikus kaip pavojingus sovietinei sistemai ir visuomenei. Kartu šiltinė atvejų augimas sovietų Lietuvoje buvo migracijos politikos priemonių sudėtinė dalimi, imigrantus vaikus, grąžinant į jų kilmės šalį.

Viktorija Micelicaitė (Lietuvos istorijos institutas, II metai)

Bendruomenių mityba Lietuvoje I tūkstantmetyje pr. Kr. ir I tūkstantmečio po Kr. pirmojoje pusėje

Vieni didžiausių Rytų Baltijos regiono gyventojų mitybos pokyčių įvyko III tūkstantmetyje pr. Kr. išplitus gyvulininkystei ir apie 1400–1200 m. pr. Kr. pradėjus auginti javus. Iš pradžių kai kurios bendruomenės perėjo nuo mitybos, kurios pagrindą sudarė gėlavandenės žuvis, prie mišrios mitybos, kurioje nemažą dalį sudarė sausumos gyvūnai. Nuo pirmojo tūkstantmečio pr. Kr. žvejybos vaidmuo sumenko vietinėms bendruomenėms pradėjus intensyviau užsiimti gyvulininkyste ir žemdirbyste. Visgi šie pokyčiai nebuvo tolygūs, skirtingose šio regiono srityse išplito nevienodos pragyvenimo strategijos, kurios buvo nulemtos skirtingos gamtinės padėties ir vykusių ekonominių bei socialinių pokyčių. Šiame pranešime siekiama apžvelgti I tūkstantmečio pr. Kr. ir I tūkstantmečio po Kr. pirmos pusės duomenis, leidžiančius nagrinėti vietos gyventojų mitybą ir aptarti kaip joje atsispindi Rytų Baltijos regione vykusį ūkinę ir technologinę raidą.

Jokūbas Pukėnas (Lietuvos istorijos institutas, I metai)

Baltijos šalys Jungtinės Karalystės spaudoje (1988–1991 m.)

Prasidėjus Perestroikai, visas pasaulis išgyveno didelius pokyčius, kadangi M. Gorbačiovo reformos turėjo didelę įtaką ne tik Sovietų Sąjungos gyventojams, bet ir tarptautiniams santykiams tarp Vakarų ir Rytų. Jungtinė Karalystė, vadovaujama Margaret Tečer, visiškai palaikė tokias reformas. Tačiau 1988 m. prasidėję Baltijos šalių judėjimai komplikavo tarptautinius santykius. Viena vertus, Londonas paramą Gorbačioviui suvokė kaip savo nacionalinį interesą. Kita vertus, Didžioji Britanija, siekdama pasirodyti kaip liberalių vertybių gynėja pasaulyje, negalėjo visiškai ignoruoti Baltijos šalių gyventojų lūkesčių. Žmonių padėties. Britų politinė vadovybė pirmenybę teikė interesams, o ne moraliniams įsipareigojimams, tačiau svarbu suprasti ir kaip britų visuomenė reagavo į įvykius rytinėje Baltijos jūros pakrantėje.

Vienas geriausių būdų įvertinti visuomenės nuomonę yra masinės informacijos priemonės, konkrečiai – periodinė spauda. Jungtinė Karalystė turi stiprias spaudos tradicijas – tai buvo pirmoji šalis pasaulyje, kur spauda tapo masiniu reiškiniu, o laikraščiai ir vėliau išliko populiarūs, nepaisant kitų technologinių naujovių, tokių kaip radijas ar televizija. Tyrime nagrinėjami keturi britų dienraščiai – „The Daily Telegraph“, „The Daily Express“, „The Daily Mirror“ ir „The Guardian“. „The Daily Telegraph“ ir „The Daily Express“ palaiko torius, tuo tarpu „The Daily Mirror“ ir „The Guardian“ simpatizuoja leiboristams. „The Daily Telegraph“ ir „The Guardian“ skirti aukštesėjai vidurinei klasei ir yra profesionaliesni, o „The Daily Mirror“ ir „The Daily Express“ yra labiau bulvariniai laikraščiai. Tokia laikraščių selekcija leidžia tolygiai apimti didžiąją dalį aktyvios visuomenės, tiek pagal politines simpatijas, tiek ir pagal socioekonominę auditorijos sudėtį.

Diskurso analizės metodas padės atskleisti pagrindinius Baltijos šalių vaizdinius britų spaudoje. Daugiausia dėmesio skiriama šiems aspektams:

1. Kaip/ar fiksuojama Baltijos šalių politinių judėjimų raida.
2. Terminų apibūdinančių Baltijos šalis fiksavimas (pavyzdžiui, ar judėjimai buvo įvardijami kaip nacionalistiniai, ar Baltijos šalys yra įvardijamos kaip valstybės (states) ar tiesiog kaip sovietinės respublikos).
3. Kaip/ar pokyčiai Baltijos šalyse keitė M. Gorbačiovo bei B. Jelcino vertinimus.
4. Baltijos šalių istorijos refleksija ir interpretacija (Viduramžiai ir Ankstyvieji naujieji laikai, nepriklausomos valstybės 1918-1940 m., stalininės represijos, partizaninis pasipriešinimas).
5. Baltijos šalių palyginimas su kitais regionais (Baltarusija, Ukraina, Kaukazo regionas, Lenkija).
6. Holokausto (Antrojo pasaulinio karo nusikaltimų) vaidmuo Baltijos šalių vertinime.
7. Baltijos šalys tarptautinių derybų kontekste.

Ignė Rasickaitė (Vilniaus universitetas, III metai)

Psichologijos būklė sovietų Lietuvoje 1944–1969 m.

Pagrindinis šio pranešimo tikslas – remiantis šaltiniais ir kontekstine istoriografija pristatyti psichologijos būklę sovietų Lietuvoje 1944–1969 m. laikotarpiu. Tarpukario Lietuvoje prasidėjusio vokiškosios eksperimentinės psichologijos raida buvo nutrūkusi pirmosios sovietų ir nacių okupacijos metais, tačiau didžiausi pokyčiai įvyko sovietų reokupacijos laikotarpiu. Šiame laikotarpyje pastebimos kelios lūžinės datos. Visų pirma 1950 m. Maskvoje vykusios vadinamosios Pavlovo sesijos, kurių metu siekta centralizuoti ir indoktrinuoti biologijos, medicinos, psichologijos ir fiziologijos sritis, tad kyla klausimas kokią įtaką tai turėjo psichologijai sovietų Lietuvoje? 1947 m. Vilniaus universiteto Psichologijos katedra buvo sujungta su Pedagogikos katedra ir tik 1969 m. katedros buvo atskirtos, nuo tada Lietuvoje pradėta rengti psichologus (šiuo disertacijos tyrimo etape 1969 m. laikoma esmine lūžine data, kadangi daroma prielaida, kad nuo 1969 m. prasidėjo kitas etapas psichologijoje sovietų Lietuvoje); nuo 1945 m. Valstybiniame Vilniaus pedagoginiame institute pradėjo veikti Psichologijos katedra, kurioje buvo rengiami pedagogikos ir psichologijos specialistai, kurie gaudavo pedagogikos, psichologijos ir lietuvių kalbos diplomą, tad kyla klausimas, kokia psichologija buvo aukštosiose mokyklose? Ar psichologija tuo metu veikė tik aukštosiose mokyklose? Klausimą apie platesnį psichologijos veikimą verčia kelti tai, kad 1958 m. Vilniuje buvo įkurtas Psichologų draugijos Lietuvos skyrius. Taip pat šaltiniai atskleidžia, kad palaipsniui psichologų sovietų Lietuvoje daugėjo, todėl verta pakalbėti ir apie psichologijos lauko veikėjus – kas jie buvo, kas atėjo iš tarpukario Lietuvos, kas atsirado jau sovietų Lietuvoje? Kokias temas jie tyrinėjo? Kokia praktine veikla užsiėmė? Galiausiai Šaltojo karo kontekste keliamas klausimas, ar tuo metu buvo galimybių Vakarų idėjoms ateiti į sovietinę Lietuvą, ar egzistavo griežta „geležinė uždanga“?

Akvilė Sadauskienė (Lietuvos istorijos institutas, II metai; mokslo kryptis – etnologija)

Etnografinis pasakų tyrimas: gerai informuotų pateikėjų apklausa

Tradicinės pasakos Lietuvoje paprastai laikomos folkloristų tyrimų objektu, „pasakų tyrimai paprastai orientuoti į archajinius kultūros sluoksnius, tad pasigendama aktualesnės analizės – pasakų vietos ir reikšmės šiuolaikinėje visuomenėje aptarimo“¹. Žmogaus ir pasakos santykis tyrinėjamas tik pavienių žinomų pasakotojų pristatymuose². Platesnis pasaulinis akademinis diskursas skatina atkreipti dėmesį į pasakas kaip į etnologinių tyrimų objektą. Siekis praplėsti pasakų tyrimų lauką yra ir vienas iš doktorantūros tyrimo „Tradicinės pasakos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje: samprata, stereotipai ir reikšmė“ tikslų.

Pranešime pateikiami ir analizuojami vieno iš tyrimo etapų, gerai informuotų pateikėjų (*well-informed informants*) apklausos, duomenys. Pirminiai radiniai rodo, kad kultūros, švietimo, gamtos paveldosaugos ir religijos atstovai pasaką suvokia kaip sudėtingą daugiabriaunį fenomeną, įvardijamą plačiu sąvokų arsenalu. Pasaka – tai gyvenimo atspindys, susikurta, perfrazuota tikrovė, svajonių ir troškimų projekcija, kultūros paveldo dalis, tarpininkė tarp protėvių ir šiandien gyvenančiųjų, auklėjimo priemonė, gyvenimo pagrindų ir išminties mokytoja, atskleidžianti prigimtinius žmonijos moralės dėsnius ir parodanti veikimo būdus. Taigi išryškėjęs pasakos ir visuomeninio arba socialinio žmonių veikimo (social functioning) ryšys bei pasakos, kaip kultūros reiškinių, suvokimas patvirtina pasaką esant tinkamu taikiniu etnografiniam tyrimui. Sąžiningumas, teisingumas, empatija, gėrio pergalė prieš blogį, vertybių perkainojimas ir jų pusiausvyros atkūrimas ilgalaikėje perspektyvoje – tai pasakų gėriai, kuriuos pabrėžia respondentai ir kuriais vadovaujasi savo gyvenime ir darbe, rinkdami spektaklio temą, rengdami koncertinę programą, ugdant vaikus, sakant pamokslą. Tad įvertinus šio tyrimo etapo rezultatus, kyla klausimai, ar galima daryti išvadą, kad egzistuoja ryšys tarp pasakos sampratos ir ją nusakančiojo asmenybės, ir ar teigtina, kad ieškodami pasakos sampratos čiuopiamė ir žmogiškojo fenomeno esmę?

¹ Šlekonytė, Jūratė. 2015. Lietuvių pasakų tyrimų šimtmetis: nuo tradicinės komparatystikos iki šiuolaikinių metodų. Tautosakos darbai t. XLIX: p. 138. [žiūrėta 2022-07-20].

² Šlekonytė, Jūratė. 2020. Life in folktales or folktales in Life? How Storytellers Influence Folk Traditions. The Storytelling Human: Lithuanian Folk Tradition Today. Edited by Lina Bügienė (Lithuanian Studies without Borders), Boston: Academic Studies Press.

Dovydas Skarolskis (Vilniaus universitetas, I metai)

Ur-ordoliberalizmas: vokiečiųkalbio neoliberalizmo užuomazgas skaičiuojant

Ordoliberalizmo tematiką dažniausiai tiria mokslininkai, kurių pirminė tyrimų sritis vienaip ar kitaip susijusi su politine ekonomija, todėl dominuojantys pasakojimai apie vokiško neoliberalizmo užuomazgas lieka įcentruoti ekonominės ir politinės istorijos lauke. Be abejonės, tokia pasakojimo ir idėjos pristatymo strategija nepadengia daugelio svarbių aspektų, kurie aiškėja peržvelgiant intelektualinį XIX a. pab. – XX a. pr. [dabartine forma suvokiamos] Vokietijos ir Austrijos peizažą. Savo pranešimo metu planuoju pristatyti kiek platesnį, idėjų istorijos tyrimui būtiną, ordoliberalams svarbių idėjų sąrašą – remdamasis ne tik ekonomikos ir politinės ekonomijos istorija, bet ir filosofijos istorija, žinojimo sociologija, teologija, etika ir kt.

Ieva Šimanauskaitė (Lietuvos istorijos institutas, III metai)

1964–1990 m. tarnybos sovietinėje armijoje vaizdiniai lietuvių atmintyje

Nuo 1950 m. keturis dešimtmečius Lietuvoje vykdyta neteisėta visuotinė mobilizacija į Sovietų armiją palietė šimtus tūkstančių gyventojų. Ji laikytina antrąja institucija po mokyklos, kurioje masiškai siekta išugdyti paklusnius ir ištikimus sovietinės valstybės piliečius. Naujausi atliekami tyrimai apie vyrų ir vyriškumo vaidmenį socialistinėse visuomenėse atskleidžia, kad po Antrojo pasaulinio karo pabaigos pagrindinis sovietų karinės politikos formuotojų siekis įtvirtinti dominuojantį karinį vyriškumą susidūrė su dideliais iššūkiais ir prisidėjo prie XX a. 7-ojo dešimtmečio pabaigoje išryškėjusios „vyriškumo krizės“ problemos gilinimo. Visgi apie sovietinės kariuomenės įtaką Lietuvos visuomenei, kelioms jaunuolių ir vyrų kartoms, o taip pat – jų šeimoms, neturime išsamesnio tyrimo.

Remiantis disertacijos tyrimo metuose surinkta interviu medžiaga, su vyrais, atlikusiais privalomąją karo tarnybą vėlyvuoju sovietmečiu (išskyrus atvejus, kai tarnyba buvo atliekama karštuosiuose taškuose, šiuo atveju Afganistane (1979–1989)), bus siekiama pristatyti, kokie vaizdiniai jų atsiminimuose apie armijos reiškinį dominuoja. Šiam tikslui įgyvendinti nuspręsta armijos patirtį nagrinėti trimis pjūviais: kaip informantai ruošėsi tapti kariais; kaip jiems sekėsi atlikti tarnybą ir kokie jie sugrįžo į visuomenę po jos. Toks visapusiškas žiūros kampas leis konkrečią aptariamą patirtį matyti bendrame gyvenimo kontekste ir padės geriau suprasti: kiek anuomet buvo įtaigus ideologinis aparatas; kokie vyrų pasakojimai – apie teigiamas ar neigiamas dominuoja; bei koks santykis su tarnybos armijoje patirtimi yra susiformavęs šiandien?

Dominyka Tarvydaitė (Vilniaus universitetas, II metai)

Informacinio lauko kontrolės sritys tarpukario Lietuvoje: formavimasis, priešastys, kaita

Pirmosios Nepriklausomos Lietuvos Respublikos gyvavimo laikotarpį lydėjo cenzūros veikimas. Vykstant Nepriklausomybės kovoms, valstybinis poreikis neleisti viešumon pasklisti šalies saugumui įtaką galėjusiai daryti informacijai bei apsaugoti nuo priešiškų jėgų skleistų žinių buvo racionalus, todėl informacija kontroliuota karo cenzūros metodais, įteisintais galiojusia karo padėtimi. Pastarosios veikimas, nusistovėjęs šalies gyvenimui, sulaukdavo audringų diskusijų Seime, tačiau karo stovis panaikintas nebuvo, motyvuojant karo su Lenkija grėsme. Karo cenzūra taip pat ėmė sulaukti vis daugiau spaudos darbuotojų ir parlamentarų kritikos, teigiant, kad ši įgyja politinės cenzūros bruožų. III – ajam Seimui atšaukus karo padėtį, priėmus Spaudos įstatymo pakeitimus, atsikvėpta ir nuo cenzūros, tačiau neilgam, įvykus valstybės perversmui sugrįžta prie viešosios erdvės kontrolės. Autoritarinio valdymo laikotarpiu cenzūra patyrė daugiausia pokyčių, tiek instituciniu požiūriu, tiek plečiant šios funkcijas, skverbiantis į platesnes visuomenės gyvenimo sferas. Modernėjant valstybei plėtėsi ir informacinė erdvė, kurią galėta mėginti kontroliuoti. Paminėtinas 1932 m. priimtas Kino cenzūros įstatymas, įsteigus Valstybės radiofoną didesnis dėmesys skiriamas ir radijui. Cenzūra neapleido ankstesnių, parlamentarizmo laikotarpio, veiklos barų, tačiau diktatūros metais ji turėjo pasitarnauti įtvirtinant autoritarinį režimą, perduodant valdžios norimas žinias, vykdant vidaus ir užsienio politikos uždavinius, ugdant visuomenę pagal numatytą režimo viziją.

Preliminariai galima išskirti pagrindinius viešosios erdvės kontrolės priešasčių laukus: a) valstybės ir karinės paslaptys; b) geopolitiniai tikslai; c) sociopolitiniai motyvai; d) moraliniai aspektai. Šiame pranešime, atsižvelgiant į turimus tyrimo duomenis, bus mėginama nustatyti šių sričių pasireiškimo ypatybes. Keliami klausimai: kuris laukas

laikytinas prioritiniu valstybiniam aparatui? Ar lauko svarba cenzūros sistemoje kito? Ar/kaip tai priklausė nuo valstybinės santvarkos, vidinių šalies realiųjų, išorinių grėsmių, užsienio politikos ypatybių? Apžvelgus kontrolės sričių raiškos aspektus galima susidaryti platesnį informacinės kontrolės tarpukario Lietuvoje vaizdinį, leidžiantį vykdyti tolimesnius, lyginamuosius disertacijos uždavinius.

Saulė Valiūnaitė (Vilniaus universitetas, III metai)

Jidišistės saugančios žydiškumą. Moterų indėlis į sekuliariosios žydiškos tapatybės formavimo procesus tarpukario Vilniuje

Tarpukariu žydiškumas buvo nevienalytis ir galėjo būti išreiškiamas palaikant skirtingą santykį su religija ar politiniais judėjimais. Viena iš alternatyvų buvo *doikayt* (jid. būti čia) koncepcija – samprata, kad žydai gali ir turėtų gyventi Rytų Europoje siekdami kultūrinės autonomijos, vienijami bendros istorijos ir savo tautiškumą palaikydami per švietimo institucijas ir kultūrą jidiš kalba. Išlaikyti tautiškumą gyvenant tautinės mažumos sąlygomis yra ženkliai sudėtingiau nei susitelkiant bendroje teritorijoje, kaip kad siūlė sionistai ar teritorialistai, tačiau Vilniuje, kuriame tarpukariu žydai sudarė beveik pusę miesto gyventojų, tokios idėjos atrodė įgyvendinamos ir sulaukė gana nemažai palaikymo. Iki šiol istoriografijoje daugiausiai dėmesio skiriama vyrų indėliui į žydiškumo puoselėjimą diasporoje, moterų indėlis įvertintas kur kas kukliau.

Pranešime bus pristatomi pirminiai gauti tyrimo rezultatai analizuojant kaip moterys prisidėjo prie *doikaito* koncepciją palaikančių Bund ir Folkistų partijų veiklos ir su ja betarpiškai susijusių mokyklų dėstomąją jidiš kalbą steigimo ir vystymo. Seminaro metu bus pristatomos pagrindinės Vilniuje šiose srityse veikusios jidišistės ir jų veikla, analizuojama kokias pagrindines problemas jos akcentavo ir siekė spręsti bei kaip moterų indėlio į švietimą bei politiką rekonstrukcija leidžia praplėsti žinias apie šias visuomeninės veiklos sritis bei Vilniaus žydų tarpukario istoriją.

Edvardas Vasiliauskas (Klaipėdos universitetas, I metai)

Karinių junginių valdymas: Lietuvos kariuomenės patirtys 1923–1940 m.

Pranešimo tikslas – pristatyti darbo temą ir tyrimo tikslui pasiekti išsikeltus uždavinius. Tyrimo tema: Lietuvos kariuomenės junginių valdymas karinių operacijų metu 1923–1940 m. Nagrinėjamas objektas LK divizijos lygmens junginys, divizija (trys manevriniai pėstininkų pulkai ir kavalerijos lengvoji rinktinė) su priskirtais kovinės paramos (artilėrijos pulkas, inžinerijos ir ryšių batalionai) ir kovinio aprūpinimo (veterinarijos, sanitarijos, transporto, ginklavimo) tarnybomis.

Po Nepriklausomybės kovų pėstininkų pulkai sugrįžta į savo nuolatinės dislokacijos vietas ir pradeda vykdyti karinį rengimą taikos metu. 1922 m. Gen. R. Zenkavičiaus išleista LK doktrina, pagal kurią kariuomenė ruošia karius, pradėdant nuo individualaus ir užbaigiant kolektyviniu rengimu. Aukščiausias LK kolektyvinio karinio rengimo etapas, divizijos junginio vertinimas didžiuosiuose LK manevruose.

Išsikelti trys tyrimo uždaviniai. Pirmas, LK pagrindinių junginių (pėstininkų divizijų) struktūrų (organiniai ir priskirti daliniai) palyginimas, jų formavimo pokyčiai. Antras, LK vadovybės, junginių vadovybės, pavaldžių ir priskirtų dalinių (ginklų rūšių, kovinės paramos dalinių ir karinių tarnybų) tarpusavio ryšių analizė, vadovybės ir būstinių (štabai ir karinių tarnybų viršininkai) sprendimo priėmimo procesai, procedūros ir veikla. Trečias, įvertinti, remiantis karinių mokymų, jų patikrinimų ir manevrų medžiaga, planuotų LK junginių karinių operacijų uždavinių įvykdumą eventualaus manevrinio karo sąlygomis, atsižvelgiant į kariuomenės funkcines sritis (ryšiai, žvalgyba, mobilumas, kontrmobilumas, ugnies galia ir valdymas, aprūpinimas, medicininė ir veterinarinė parama).

LK divizija buvo pagrindinis savarankiškas (administraciškai ir taktiškai) junginys, turėjo gebėti vykdyti nepriklausomas karines operacijas. Štabai, kautynių elementai ir karinės tarnybos padalinių kompleksiskumas ir sinergija turėjo įgalinti LK divizijos lygmens junginį veikti savarankiškai. Tai konceptualiai atitinka ir su kitų šalių (Vokietija, Didžioji Britanija, Prancūzija, JAV) divizijos samprata, galios efektyvumo vertinimu bei naujomis karybos idėjomis. Šiuo tyrimu siekiama atskleisti kaip buvo valdomi junginiai, veikiantys karinių operacijų rajone, analizuojama kaip buvo pasiektas bendradarbiavimas tarp skirtingų dalinių, kaip užtikrinamas veiksmų

koordinavimas tarp užnugario rajone veikiančių junginio paramos dalinių ir priešakinėse pozicijose kautynių daliniais.